

IV. fejezet²⁶

Ausztria és Csehország az 1848-as forradalom alatt

I. A cseh nép ébredése és a forradalom következményei Csehországgra²⁷

A szláv népek újjászületésének okai – a francia forradalom eszméinek, és a társadalom gazdasági átalakulásának hatása – a nemzetiségi jog elvei – II. József hatása – az 1848-as forradalom következményei a csehek számára – az irodalmi megújulás átalakulása politikai megújulássá – változások a centralizáció elleni küzdelmek jellegében – a csehek és a németek rivalizálása – a csehek és németek elleni küzdelem Frankfurt kapcsán – a nemzeti jogok elve – Nagy-Németország veszélyei a csehek számára – a németek és a magyarok – a dinasztia és a szlávok ausztriai politikája – a csehek föderalista programja.

A szláv népek feléledéséhez elméleti síkon a francia forradalom eszméi (az emberi és az állampolgári jogok), míg a gyakorlatban a feudalizmus leomlása után megjelenő demokratikus igények járultak hozzá. Ausztriában a forradalom sokkal inkább politikai és nemzetiségi jelleget öltött. A nemzetiségi jog elméletei közül Herder²⁸ a legfontosabb. Herder szerint a nemzet csak homogén lehet, és ez által semmi létalapja nincs egy heterogén államnak. II. József egy modern és egységes centralista államot akart létrehozni. Német állammá akarta tenni a nyolc nemzetből álló Ausztriát. Emiatt bukásra volt ítélve.

1848 egyik nagy vívmánya az volt, hogy megváltozott a dinasztia és a tartományok viszonya. A csehek ezentúl a demokráciáért küzdöttek. A nép – amely eddig nem játszott szerepet a politikai életben – jogokat követelt magának. A nemzeti küzdelem eszméjét 1848-ig az irodalom tartotta fenn, amely most politikai ébredéssé alakult át. A forradalom másik jelentős következménye lett a csehek és a csehországi németek közti rivalizálás felelevenedése. A forradalom kezdetén a csehek és a csehországi németek még egymás mellett álltak és közösen léptek fel az abszolutizmussal szemben. Hamarosan megjelentek azonban az érdekelletétek, főleg a Bécsbe küldött cseh petíciók után.

---

²⁶ A IV. fejezet a 80.-ik oldaltól a 162.-ik oldalig tart.

²⁷ Beneš a IV. fejezet négy alfejezetre osztotta, az 1.-sel jelölt alfejezet a 80.-ik oldaltól a 119.-ik oldalig tart.

²⁸ Johann Gottfried Herder 1744–1803, német filozófus, a szláv nemzeti eszme kialakulásának egyik előkészítője.

Ezek már konkrétan mutatták a cseh elképzeléseket, amelyekkel a németek nem mindenben értettek egyet.

Az 1848-as frankfurti parlament²⁹ legfőbb célkitűzése az volt, hogy egyesítsen minden németek által lakott területet a Balti-tengertől az Adriai-tengerig. Ez egy teljesen idealisztikus elképzelés volt. 1848 során a csehek Csehország és nem az egyes nemzetek függetlenségéért küzdöttek. Egyéni jogokat és egységes szabadságot akartak mindenkinek, nemzeti hovatartozásától függetlenül.

Eközben a csehországi németek a nemzeti jogok elvét tűzték zászlajukra, de a nemzeti elvet nem lehetett érvényesíteni Csehországban, hiszen a csehek és a németek erősen keverten laknak itt. Azaz a nemzeti elv végrehajtása a cseh államalakultra végét jelentette volna. Emiatt Frankfurtot – ahol a német nemzeti egység érdekében dolgoztak a képviselők – csehek a legnagyobb veszélynek látták saját nemzeti létük tekintetében. Ha a német egység megvalósult volna, csehek elvesztették volna mindazt, amit eddig elértek. Ezért a csehek félték a német egység megvalósulásától. E veszély elkerülése érdekében Ausztriát kezdték támogatni. Pedig Ausztria erősen szlávellenes állam volt. Mindezek miatt a csehek és a csehországi németek közt nyílt ellenségeskedés alakult ki. A csehek nem ismerték el a Frankfurtba küldött német követeket. Ekkor született meg Csehország történelmi jogának programja. Ennek lényege a federalizmus létrehozása Ausztriával és Magyarországgal. Ez a független államok szövetsége lett volna. Ez a program azonban nem valósíthatott meg, mert a forradalmak bukása után a Habsburgok ismét abszolutisztikus hatalmat vezettek be és elnyomottak minden nemzeti törekvést.

II. Küzdelem Csehország függetlenségéért³⁰

A kormányzat engedményei a lázadó népeknek – a csehek petíciói – nemzeti program – az 1848. április 8.-ai kabinet megbízása – a csehek politikai programjának bizonytalansága – átállás Morvaországba – nyugtalanság Csehországban – a nemzeti tanács munkálatai – a prágai forradalom és a Csehországnak szánt alkotmánytervezet kudarca

1848-ban az uralkodó engedni kényszerült: beleszólási jogot biztosított a lázadó népeknek a törvényhozásba és az adminisztrációba, ám ezzel nem elé-

---

²⁹ 1848. május 18-án nyílt meg a frankfurti nemzetgyűlés, az első ilyen a német nép történetében.

³⁰ Beneš a IV. fejezet négy alfejezetre osztotta, az II.-sel jelölt alfejezet a 119.-ik oldaltól a 130.-ik oldalig tart.

gítette ki ezeket a népeket. Ekkor az uralkodó felajánlotta, hogy igazi alkotmányt ad számukra. Ebben a helyzetben a csehek petíciót írtak a királynak,³¹ amelyben a törvényhozás és az adminisztráció egységét követelték Csehország, Morvaország és Szilézia számára, illetve a németek és a csehek teljes egyenlőségét. Az uralkodó válasza nagyon homályos volt és nem elégítette ki a cseheket. Kidolgozták politikai követeléseiket: az igazi nemzeti egyenlőséget. Ebben követelték a korona országainak egységét, a feudális jogok eltörlését, a nemzeti gárdát, az iskolareformot. A bécsi kormány erre 1848 április 8-án válaszolt.³² A cseh és a német nyelvet egyenlővé tették. A törvényhozó és a végrehajtó hatalmat elkülönítették a birodalomtól.

Kimondták, hogy az országgyűlés függetlenül intézheti a belső ügyeket. Az uralkodó eltörölte az abszolutista jogokat. Egyetlen dolgot nem fogadtak el, mégpedig a cseh korona három részének egyesítését. Az uralkodó taktikázását az is elősegítette, hogy a morva rendek féltették hatalmukat és ezért ők is petíciót nyújtottak be a bécsi udvarhoz. Ebben kinyilvánították Morvaország függetlenségét Csehországtól, és kijelentették, nem akarják az egyesítést.

Eközben Csehországban összeült az országgyűlés, hogy kioossa a tisztégekét és, hogy új alkotmányt adjon a királyságnak. Ebben szó volt az ország különleges jogairól, a föderalista elvről, az ország belső igazgatásáról. Nagyon pontosan lefektették a végrehajtó hatalom jogkörét.

A Nemzeti Tanács 1848. június 7-én fogalmazta meg ezeket a rendelkezéseket, majd az országgyűlés elé terjesztette. Öt nap múlva kitört a prágai felkelés. Az uralkodó a fegyveres beavatkozás mellett döntött. Feloszlatta a Nemzeti Tanácsot, elnapoltatta az országgyűlést. A csehek álmai összetörték.

III. A föderalista Ausztriáért folyó küzdelem³³

Csehek Bécsben – Pillersdorf alkotmánya – Magyarország helyzete – a centralizmus fénypontja Cislajtániában. Pillersdorf tervének bukása és az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívása – a csehek föderalistákká válnak a nemzetgyűlésen – a Kreamsler-i parlament – Palacky és Havlicsek programja, bizonytalanságuk az Ausztria újjászervezéséről készült két rendszer közt – Palacky nemzet közötti föderációs terve

---

³¹ A petíciót 1848. március 11.-én küldték el Bécsbe.

³² Ez volt az ún. Cseh Charta.

³³ Beneš a IV. fejezet négy alfejezetre osztotta, az III.-sal jelölt alfejezet a 130.-ik oldaltól a 151.-ik oldalig tart.

A magyarországi szabadságharc alapjaiban fenyegette a Habsburgok birodalmát, ezért az udvar hajlandó volt az engedményekre. Az első kísérletek kudarcba fulladtak, mivel a magyarok meg akarták őrizni régi alkotmányukat, amelyet a modern elvekhez tudtak igazítani. A magyarok elutasították Pillersdorf alkotmányát,³⁴ mely kimondta, hogy minden tartomány jogilag egyenlő és, hogy csak császári törvényhozás létezik.

Pillersdorf alkotmánya a birodalom lakói számára biztosította ugyan a szabadságjogokat, de erős centralizáció jellemezte, amely elkeserítette a nemzeteket. Az uralkodó, látva az elégedetlenséget, alkotmányozó nemzetgyűlést hívott össze Bécsben, amelynek az volt a feladata, hogy végleges alkotmányt dolgozzon ki Ausztria számára.³⁵ A bécsi munkásság és diákság lázongása miatt az uralkodó a nemzetgyűlést Kremsier-be költöztette.³⁶ Itt kezdődött meg az alkotmánytervezet kidolgozása.

A csehek függetlenségét akartak maguknak, de a monarchia egységén belül. Ezt kettő cseh politikus is megfogalmazta. Egyikük – Palacky³⁷ – úgy gondolta, hogy a magyarok által követelt teljes függetlenség igen kockázatos. A másik fontos cseh politikus – Havlicsek³⁸ – az alábbiakat mondta: „...csak Ausztrián belül őrizhetjük meg függetlenségünket.”

Palacky két alkotmánytervet dolgozott ki. Az első tervezet szerint létre kell hozni egy központi parlamentet, mely a közös ügyeket intézné, de az egyes országok országgyűlései beleszólhatnak a központi parlament törvényhozási munkájába. A parlament tagjait az országgyűlések delegálnák. Palacky második tervezetében módosította előző tervezetét, pontosította az országgyűlés jogkörét, illetve pontosabban határozta meg a föderáció kereteit és működési módját. Palacky terve nem volt mindenben tökéletes, a magyar szabadságharc leverése után azonban el kellett volna fogadniuk. Ezzel a csehek sokat nyertek volna, de Palacky terve papíron maradt.

---

³⁴ Franz Pillersdorf az 1848 áprilisában hivatalba lépő Ficquelmont-kormány belügyminisztere, aki 1848 áprilisában egy belga mintára kidolgozott alkotmányt tett közzé.

³⁵ Az uralkodó 1848. május 15-én visszavonta a Pillersdorf-féle alkotmányt.

³⁶ Erré 1848. május 21-én került sor.

³⁷ Frantisek Palacky (1798–1876), történész, a Sternberg-család levéltárosa. A politikai életben először 1830-ban jelenik meg, mint a „Matices ceska” egyik alapítója. A kremsieri nemzetgyűlés egyik legfontosabb szereplője.

³⁸ Karel Havlicsek-Borovský (1821–1856) publicista és politikus, a cseh nemzeti liberalizmus egyik vezéralakja.

IV. Harc az alkotmányért³⁹

Palatsky tervének bukása – a csehek politikai taktikája és küzdelmük a német liberálisok ellen – a Kremsier-i alkotmány terve – a március 7.-ei államcsíny – új, centralista oktrojált alkotmány – az új győztes centralizmusa – az alkotmány hatályon kívül helyezése és az abszolutista rendszer

Palacky alkotmánytervezetei megbuktak a parlamentben, de a kremsieri parlament végül kidolgozott egy újabb alkotmánytervezetet. Ez Ausztriát alkotmányos és parlamentáris monarchiává kívánta átalakítani. Az uralkodónak csak vétőjoga lett volna. Ausztriát tizennégy tartományra akarta osztani, amelyek ugyanazon jogokkal rendelkeztek volna. Ez az alkotmánytervezet elfogadható volt mind a cseh föderalisták mind a német liberálisok számára. Szinte biztos volt, hogy a nemzetgyűlésen megszavazzák.

Azonban a reakciós erők szövetkeztek és az alkotmány ellen fordultak. 1849. április 7-én⁴⁰ a hadsereg segítségével szétkergették a nemzetgyűlést. Az új uralkodó Ferenc-József⁴¹ március 4-én „alkotmányt” hirdetett ki.⁴² A föderalista álmok szétfoszlottak, ismét a centralizmus győzött. Csehországot, ugyancsak, mint Magyarországot és a többi tartományt, véglegesen a monarchiához láncolták. 1851-ben pedig ismét bevezették a nyílt abszolutizmust, és hatályon kívül helyezték az alkotmányt.

---

³⁹ Beneš a IV. fejezet négy alfejezetre osztotta, az IV-sel jelölt alfejezet a 151.-ik oldaltól a 162.-ik oldalig tart.

⁴⁰ Itt Beneš vagy tévedett egy egész hónapot, vagy elgépelte a dátumot. Ugyanis az uralkodó 1849. március 7-én és nem április 7-én oszlatta fel a kremsieri parlamentet.

⁴¹ V. Ferdinándot 1848. december 2-án mondatta le a Habsburg-családi tanácsa, így foglalhatta el a trónt Ferenc Károly főherceg és Zsófia főhercegnő fia, I. Ferenc császár unokája.

⁴² Ezt nevezi a történetírás oktrojált alkotmánynak, vagy másképpen olmtüzi alkotmánynak.